

УДК 301 (477. 83)

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПРАКТИКИ МЕШКАНЦІВ ПОГРАНИЧЧЯ ЗАХІДНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ ЯК ПРОЯВ ПОГРАНИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Гвоздецька Богдана Григорівна
м.Дрогобич

У статті зосереджено увагу на релігійних практиках, що є специфічними соціокультурними практиками, які формують та характеризують ідентичність мешканців західного пограниччя України. У центрі нашої уваги – відзначення релігійних свят. Святкування того чи іншого свята (релігійного чи державного, офіційного або неофіційного) несе у собі певні змістовні навантаження, тобто певні цінності, норми та світоглядні переконання. Зважаючи на те, що західний регіон – найбільш релігійний в Україні, релігійні свята для його мешканців є набагато вагомішими та більш значущими, ніж офіційні чи неофіційні державні свята. Святкуючи свята (релігійні) сусідів по той бік кордону, мешканці українського пограниччя тим самим приймають їхні цінності та норми, які закладаються у зміст цих свят,

та ідентифікуються з ними. Дані статті базуються на результатах проведеного соціологічного опитування на пограниччя Карпатського регіону – Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатської областей.

Ключові слова: релігійні практики, ідентичність, пограниччя, західний кордон, мешканці пограниччя.

За рівнем релігійності Україна входить до першої сімки із двадцяти трьох досліджуваних країн Європи після Кіпру, Польщі, Португалії, Ірландії, Словаччини та Болгарії [1, с.51]. Однак, слід мати на увазі, що таке самовизначення далеко не завжди пов'язане з реальним залученням громадян до діяльності релігійних громад. Часто воно є складовою соціокультурної, етнічної чи навіть

ідеологічної самоідентифікації – як відповіді на суспільно-політичні та соціально-економічні процеси, що відбуваються в суспільстві і створюють той контекст, у якому, власне, і самовизначається людина [3, с.37].

Так чи інакше, релігія в українському суспільстві відіграє велику суспільно значиму роль. Вона виступає соціальним інтегратором, який підтримує суспільно-духовну стабільність та єдність українського суспільства яке є поліетнічним, полікультурним та поліконфесійним.

Релігійні практики є однією із соціокультурних практик, що виступають чинником формування та функціонування ідентичностей, зокрема, ідентичностей мешканців пограниччя західної України. У нашому випадку це відзначання релігійних та офіційних чи неофіційних свят своїх сусідів, які мешкають по той бік кордону. Дана соціокультурна практика (поведінковий компонент) відноситься до макрорівня ідентифікаційних практик [2, с.184].

Проблематика релігійності досить добре розроблена та досліджена українськими науковцями в тих чи інших вимірах, зокрема релігійній ідентифікації присвячені праці В. Докаша, М. Паращевін, Л. Рязанової, О. Севежіної, О. Шуби, тощо. Дослідженням молодіжної релігійності займалися Н. Гаврілова, Н. Дудар, В. Єленський, А. Колодний, М. Новиченко.

Метою даної статті є аналіз релігійних практик мешканців пограниччя та вплив цих практик на формування пограничної ідентичності.

Відзначання того чи іншого свята (релігійного, державного чи офіційного або неофіційного) несе у собі певні змістовні навантаження, тобто певні позиції, цінності, норми та світоглядні переконання. Загалом, можна погодитися з дослідниками у тому, що: «релігійність характеризує якісну та кількісну визначеність (ступінь, рівень, характер) суб'єктивного засвоєння релігійних ідей, цінностей, норм та їхній вплив на поведінку, життєдіяльність віруючих, релігійних спільнот» [4, с.206].

Зважаючи на те, що найвищий рівень релігійності виявляють жителі Заходу країни, де 89% опитаних віднесли себе до віруючих [3, с.37], релігійні свята для цих мешканців є набагато вагомими та значущими, ніж офіційні чи неофіційні державні свята.

Релігійні ідентичності (як традиційні, так і нетрадиційні) формуються на межі конфесійної належності й віри людей. Вони у своїй більшості ідентифікують себе з релігійним або церковним життям. Іде оцінювання на основі „Інші” – „Я” – „Ми”, тобто людина ще не сприймає себе релігійною, а розглядає свої дії під кутом зору своєї групи чи суспільства, цінності яких більш чи менш придатні для неї [5, с.311]. Польський дослідник В. Єдинак звертає увагу на таке явище, як «еґоцентричну модифіковану» релігійність, тобто вибіркоче виконання церковних приписів і заборон, точніше виконання тільки тих із них, які з різних причин відповідають даній особі [6, с.202].

Тому є підстава стверджувати, що релігія відіграє вагому роль у формуванні громадянської ідентичності. По-перше, релігія здатна через систему норм, цінностей, примусів, установок, канонів інститутів управляти поведінкою, вчинками віруючих, діяльністю релігійних організацій, формувати та коригувати міжособистісні стосунки. Отже, вона закликає дотримуватися певних норм і правил, тобто виховує моральні якості. По-друге, належність до релігії, яка має досить драматичну історію, і ця історія тісно переплетена з історією країни, громадянином якої є людина, має велику потенційну силу. Бо тоді громадянство і належність до певної релігії створюють змістовний ряд, доходять іноді до стереотипізації у суспільній свідомості, наприклад, українець – православний [7, с.196].

У 2011 р. нами було проведено соціологічне опитування мешканців пограниччя Карпатського регіону, яке охопило – Львівську, Івано-Франківську, Чернівецьку та Закарпатську області. Опитування проводилося методом стандартизованого телефонного інтерв'ю. Масштабність об'єкту дослідження стала передумовою багатоступеневого формування вибіркової сукупності. Першим етапом формування вибірки став цілеспрямований відбір населених пунктів пограниччя, кожної із областей, які б могли репрезентативно представити усіх мешканців пограниччя

досліджуваних територій. До вибірки включені міські та сільські населені пункти, максимально наближені до кордону. Другий етап передбачав випадковий систематичний відбір респондентів на основі телефонних довідників населених пунктів, які було включено до вибірки. Обсяг вибірки склав 800 респондентів, віком від 18 років.

Серед завдань дослідження ми намагалися з'ясувати, якою мірою мешканці пограниччя беруть участь у святкуванні тих чи інших свят які стосуються їхніх сусідів, що мешкають по той бік кордону. З цією метою до соціологічного інструментарію включили запитання: „Чи відзначає Ви свята країни-сусіда (релігійні, офіційні та неофіційні)?”. Дане запитання було представлено такими варіантами відповіді 1) так – дана відповідь засвідчила, що респондент відзначає усі свята, які святкуються по той бік кордону; 2) тільки релігійні – мешканець пограниччя відзначає тільки релігійні свята; 3) ні – не відзначає жодних свят, які стосуються країни-сусіда.

З рисунка 1 видно, що половина 54,6% мешканців західного пограниччя України зовсім не відзначають свят, які стосуються країни сусіда, однак дещо менший відсоток опитаних (що в сумі становить 45,4%) беруть участь у святкуванні тих чи інших свят – з них 27,4% відзначають тільки релігійні свята, а 18,0% – усі свята своїх сусідів.

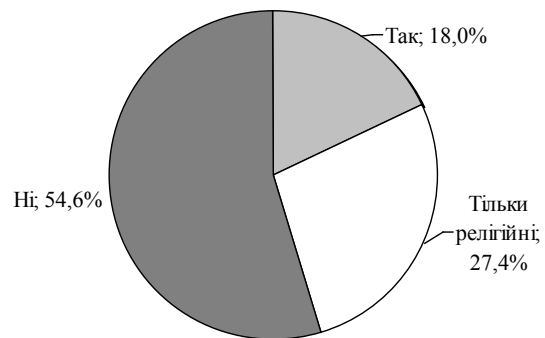

Рис. 1. Розподіл відповідей мешканців пограниччя Карпатського регіону на запитання „Чи відзначає ви свята країни-сусіда (релігійні, офіційні та неофіційні)?”

Аналізуючи взаємозалежність між соціокультурною практикою і ідентичностями мешканців західного пограниччя України можна побачити певну залежність. Серед мешканців західного пограниччя які себе ідентифікують як представники інших етнічностей (поляк, угорець, словак, румун, молдаван) та представник подвійної етнічності найбільше респондентів відповідно (58,3% та 46,7%) які святкують усі свята (офіційні та релігійні) своїх сусідів по той бік кордону. Тільки релігійні свята в більшості святкують мешканці пограниччя з локальною та регіональною ідентичністю відповідно 32,4% та 31,4% опитаних. Найбільш байдужими до цієї соціокультурної практики є мешканці пограниччя з ідентичністю радянська людина (76,9%) та ідентичністю українець/ка (60,3%) опитаних (див. табл. 1).

Таблиця 1
Соціокультурна практика в залежності від ідентичності мешканців західного пограниччя, (%)

Чи відзначає ви свята країни-сусіда (релігійні, офіційні та неофіційні)?	Ідентичності мешканців пограниччя						
	українець/ка	іншої націонал.	представник подвійної націонал.	мешканець області	мешканець пограниччя	радянська людина	європеець
так	14,1	58,3	46,7	10,2	11,3	0	15,4
тільки релігійні	25,6	11,1	23,3	31,4	32,4	23,1	26,9
ні	60,3	30,6	30,0	58,4	56,3	76,9	57,7

Щодо відзначення свят країни-сусіда залежно від етнічної приналежності мешканців пограниччя, видно, що у більшості усі свята святкують мешканці пограниччя неукраїнської етнічності відповідно 47,0% опитаних, серед українців таких лише 11,2% респондентів. Тільки релігійні свята святкують 28,8% респондентів

неукраїнської етнічності, та 21,2% опитаних української етнічної приналежності. Повністю байдужими до усіх свят у переважній більшості є українці – 59,9% опитаних, та третина (31,8%) мешканців пограниччя неукраїнської етнічності (див. рис. 2).

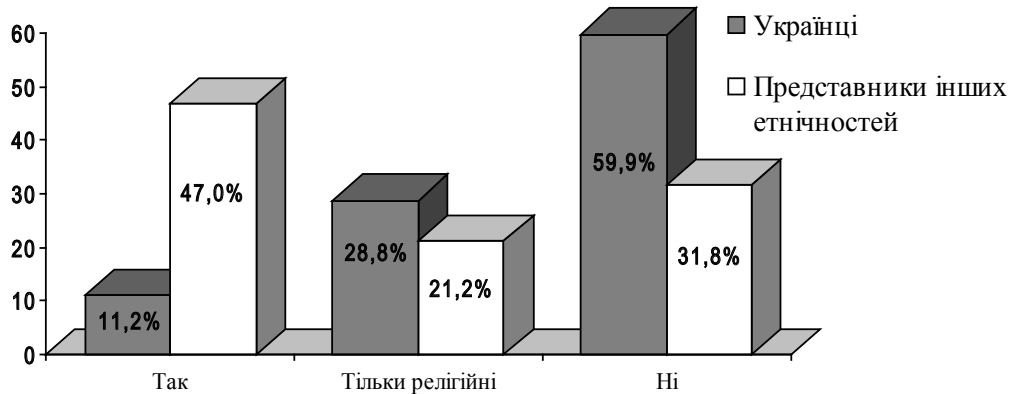

Рис. 2. Розподіл відповідей мешканців пограниччя Карпатського регіону на запитання „Чи відзначаєте ви свята країни-сусіда (релігійні, офіційні та неофіційні)?“, залежно від етнічної приналежності.

У відзначенні свят, які стосуються країни-сусіда, залежно від вікових категорій мешканців пограниччя Карпатського регіону, прослідковуються такі закономірності. Зі зростанням віку збільшується кількість респондентів, які відзначають усі свята своїх закордонних сусідів, найбільше таких опитуваних серед найстарших вікових груп 50 – 59 років та 60 – старше – відповідно 21,6% – 20,5% опитаних. Середні вікові групи (30 – 39 років та 40 – 49 років) виділяються такими показниками: 36,6% та 31,9% у святкуванні тільки релігійних свят. Молодь увібрала найбільший показник 66,9% респондентів, які є байдужими до свят сусідів по той бік кордону (див. табл. 2).

У розрізі освітнього рівня серед мешканців пограниччя із середньою спеціальною освітою фіксується найбільше опитуваних (20,3%), які відзначають усі свята своїх сусідів. Зі зростанням освітнього рівня зменшується кількість респондентів, які відзначають тільки релігійні свята, та збільшується кількість тих, хто не святкує їх взагалі (див. табл. 3).

З отриманих даних виходить, що майже половина мешканців пограниччя Карпатського регіону так чи інакше відзначають свята країни-сусіда, а відтак, приймають їх та ідентифікуються з цінностями та нормами, які закладаються у зміст цих свят, що стає ще одним чинником у функціонуванні пограничної ідентичності. Хоча у більшості ці свята відзначаються мешканцями пограниччя неукраїнської етнічності, однак четверта частина респондентів української етнічності також беруть участь у святкуванні. Найбільш байдужою до цих свят з усіх вікових категорій є молодь та ті респонденти, кому за 60 років, мешканці пограниччя середніх вікових категорій склали найбільший відсоток серед тих, хто відзначає свята сусідів. Встановлюється закономірність: що вищий освітній рівень мешканців пограниччя, то менше вони визнають свята країни-сусіда.

Література та джерела

1. Докаш В. Релігійна мережа України в її інституціональних вимірах: компаративний аналіз / В. Докаш // Релігія та Соціум. Міжнародний часопис. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. – С.50-55
2. Простір національних ідентичностей в Україні: траєкторії формування та відтворення (методологія та методика дослідження) / [Т. О. Галіч, О. З. Гудзенко, Р. О. Савчинський, Г.-М. М. Саппа] // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: збірник наукових праць. – Випуск 16. – Харків: Видавничий центр Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, 2010. – С.180-185
3. Рівень і характер релігійності українського суспільства / Національна безпека і оборона, № 1 – 2, 2011 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gazumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD119_ukr_1.pdf
4. Колодний О. Релігієзнавчий словник / О. Колодний, Б. Лобовик. – К.: Четверта хвиля, 1996. – 277 с.
5. Рязанова Л. Релігійні ідентифікації та практики / Л.Рязанова, О.Севекіна // Соціокультурні ідентичності та практики; [під ред. А. Ручки]. – К.: Інститут соціології НАН України, 2002. – С. 290 – 314.
6. Едынак В. Избранные аспекты трансформаций религиозности и нравственности польской молодежи на рубеже XX и XXI веков / Витольд Едынак // Молодіжна політика: проблеми та перспективи: збірник наукових праць / Ред. С. Щудло, П. Длугош. – Дрогобич – Перемишль: Швидкодрук, 2014. – Вип. 5. – С.202-209
7. Кувичка С. Значення впливу символів і символічних систем (релігії, міфів, казок, сучасних творів кіномистецтва) на формування громадянської ідентичності молоді / Сергій Кувичка // Молодіжна політика: проблеми та перспективи: збірник наукових праць / наук. ред. С. Щудло. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2008. – С.194-197

Таблиця 2
Відзначання свят країни-сусіда мешканцями пограниччя Карпатського регіону, залежно від вікових категорій, (%)

Чи відзначаєте Ви свята країни-сусіда	Вік				
	18-29	30-39	40-49	50-59	60-старші
Так	10,2	17,1	19,4	21,6	20,5
Тільки релігійні	22,9	36,6	31,9	25,0	24,0
Ні	66,9	46,3	48,6	53,4	55,5

Таблиця 3.
Відзначання свят країни-сусіда мешканцями пограниччя Карпатського регіону, залежно від освіти, (%)

Освіта	Так	Тільки релігійні	Ні
Неповна середня, середня	19,3	32,2	48,5
Середня спеціальна, середня технічна	20,3	28,4	51,4
Неповна вища, вища	14,9	23,2	61,9

Отже, присутність у житті мешканців пограниччя таких соціокультурних практик як святкування свят своїх сусідів, незалежно від їх глибини, впливає на їхню життєдіяльність та ідентичність, орієнтуючи людей на інші цінності, робить їх більш толерантними до своїх сусідів. Дослідження таких соціокультурних практик, їхніх рис та виявів дасть можливість не лише фіксувати, осмислювати, але й прогнозувати процеси, що відбуваються між мешканцями пограниччя по різні боки кордону. Отримані ж результати сприятимуть виявленню ефективних шляхів подолання чи мінімізації тих протистоянь і упередженостей, які притаманні міжетнічним та міжрелігійним конфліктам в Україні.

В данной статье сосредоточено внимание на религиозных практиках, которые являются специфическими социокультурными практиками, формируют и характеризуют идентичность жителей западного пограничья Украины. В центре нашего внимания - празднование религиозных праздников. Празднование того или иного праздника (религиозного или государственного, официального или неофициального) имеет в себе определенные содержательные нагрузки, то есть определенные ценности, нормы и мировоззренческие убеждения. Учитывая то, что западный регион - самый религиозный в Украине, религиозные праздники для его жителей гораздо весомее и более значимыми, чем официальные или неофициальные праздники. Празднуя праздники (религиозные) соседей по ту сторону границы, жители украинского пограничья тем самым принимают их ценности и нормы, которые закладываются в содержание этих праздников, и идентифицируются с ними. Данные статьи базируются на результатах проведенного социологического опроса на границе Карпатского региона - Львовской, Ивано-Франковской, Черновицкой и Закарпатской областей.

Ключевые слова: религиозные практики, идентичность, пограничье, западная граница, жители пограничья.

This article focuses on the religious practices that are specific socio-cultural practices that shape and characterize the identity of the inhabitants of the western frontier of Ukraine. Our focus - celebration of religious holidays. The celebration of a holiday (religious or state, official or unofficial) bears certain semantic load, i.e. certain values, norms and ideological beliefs. As the western region is the most religious in Ukraine, religious holidays for its residents are of great importance and are much more important than formal or informal public holidays. Celebrating the holidays (religious) of neighbours across the border, residents of Ukrainian borderlands thus take their values and norms, which lie in the content of these holidays, and identified with them. The data of the article are based on opinion poll conducted on the border of the Carpathian region - Lviv, Ivano-Frankivsk, Chernivtsi and Transcarpathian regions.

Key words: religious practices, identity, frontier, western border, borderland inhabitants.